

DUYGUSAL ZEKA VE AİLE İŞLEVLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yrd.Doç.Dr. A. Esra İSMEN*

ÖZET

Bu araştırmanın temel amacı, duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırmanın örneklemi 274 anne babadan (152 kadın ve 122 erkek) oluşmuştur. Çalışmada duygusal zeka düzeyini belirlemek için EQ-NED, aile fonksiyonlarını saptamak için ise Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) kullanılmıştır. Duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişki Pearson Moment Korelasyon katsayısı tekniği kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar incelendiğinde; ADÖ'nün duygusal tepki verebilme alt ölçeği ile EQ-NED'in toplam puan ve 3 alt boyutu arasında anlamlı ilişki bulunduğu görülmüştür. Duygusal zekanın yaş ve cinsiyet açısından farklılaşmadığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Zeka, Duygusal Zeka, Aile, Aile İşlevleri, EQ-NED

THE RELATIONSHIP BETWEEN EMOTIONAL INTELLIGENCE AND FAMILY FUNCTIONS

ABSTRACT

The main purpose of this research is to investigate the relationship between family functions and emotional intelligence. Subjects were 274 parents (152 female, 122 male). **EQ-NED** was applied to sample group to determine their emotional intelligence and **Family Assessment Device** (FAD/ADÖ) was applied to determine family functions. The relationship between emotional intelligence and family functions was investigated by using Pearson Moment Correlation Coefficient Techniques. Generally, the results of the study revealed that there was a significant positive correlation between "affective responsiveness" subscale and EQ-

İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

NED score in total and 3 subscales. There was **no** significant difference between emotional intelligence and age and gender.

Key Words: Intelligence, Emotional Intelligence, Family, Family Functions, EQ-NED

GİRİŞ

Zeka ile ilgili araştırmalar, çalışma hayatı ve kişisel yaşamdaki başarının sadece IQ ile ilgili olmadığını, aynı zamanda diğer kişisel faktörlerle ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Hayatta başarılı olmayı etkileyecek kişisel faktörlerin neler olabileceği araştırılırken, karşımıza çıkan en önemli kavramlardan biri "duygusal zeka" (DZ)'dir.

İnsan zihnini inceleyen çalışmalarda bilişsel alan genellikle soyut düşünme, yargılama, akıl yürütme ve hafıza gibi fonksiyonları içerir. Zeka, genellikle bu fonksiyonların ne kadar iyi çalıştığı ile karakterize olur. Duygular, duygulanım adı altındaki zihinsel fonksiyonlar içerisinde ele alınırlar. Duygulanım; duygu ve heyecanları, duygu durumunu, değerlendirmeleri içerir. Duygusal zeka ise, içinde bu iki kavramı da barındırır¹.

Duygusal zeka kavramı ortaya çıkmadan önce mantık (reason) ve duygunun (emotion) ayrı kutuplarda yer aldığına dair bir inanış vardı. Duygu ve mantık ilişkisi bir çatışma olarak görülmekteydi. Oysa beyin üzerinde yapılan yeni araştırmalar, duygusal ve bilişsel sistemlerin beyindeki bütünlüğünün inanılandan daha fazla olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı uzmanlara göre duygusal zeka kavramı, sosyal ve duygusal beceriler

Mayer, D. John; Salovey, Peter (1997). " What is Emotional Intelligence?" In Peter Salovey, Daniel Sluyter (Eds.) **Emotional Development and Emotional Intelligence** (pp. 3-31) USA: Basic Books.

konusundaki yeterlikleri açıklayan entegratif bir kavram olarak ele alınabilir².

Duygusal zeka ile ilgili ilk teorik formülasyon 1990 yılında Mayer ve Salovey tarafından gerçekleştirilmiştir³. Bu çalışmalarında DZ'yı duygulan değerlendirme, ifade etme, düzenleme (kendini ve diğerlerini) yetenekleri ve duyguları kullanma (örneğin duygulan problem çözmek için kullanma) olarak tanımlamışlardır. Adı geçen uzmanlar Duygusal Zeka'yı "yetenek modeli" bağlamında ele almaktadırlar. Duygusal zeka kavramının, duygular ve duygular arasındaki ilişkilerin anlamını tanıyabilme ve bunları temel alan yargılama ve problem çözme yeteneğine gönderme yaptığını ifade etmektedirler . 1990 yılından sonra yaptıkları çalışmalar sonucunda, DZ'nın bilişsel ve duygusal sistemin ortak bir ürünü olarak ortaya çıktığını; bilişsel sistemin duygular hakkında soyut yargılama işlemini yaparken, duygusal sistemin bilişsel kapasiteyi artırdığını savunmuşlardır⁵. Mayer, Salovey ve Caruso'nun duygusal zeka modeli'nde birbiriyle ilişki içinde olan dört kapasite vardır. Bunlar; 1- Duygusal algılama, tanımlama 2- Düşüncenin duygusal olarak kolaylaştırılması (duyguların bilişsel sistemi değiştirmesi, kişi mutluyken sistemin olumlu, mutsuzken olumsuz olması) 3- Duygusal anlayış ve muhakeme, 4- Duygusal açıdan kendini ve diğer insanların duygularını yönetme şeklindedir⁶.

Mayer, John D.; Salovey, Peter; Caruso, David (2000). "Emotional Intelligence as Zeitgeist as Personality, and as Mental Ability" In Reuven Bar-On; James D. A. Parker (Eds.) **The Handbook of Emotional Intelligence** (pp. 92-117) USA: Jossey-Bass.

³ Mayer ve Salovey, Ön. ver., 3-31.

⁴ Mayer, John; Caruso, David; Salovey, Peter (1999). "Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence", **Intelligence**. 27(4), 267-298.

⁵ Mayer, John (2001) "Emotional Intelligence and Giftedness", **Roeper Review**. 23 (3), 131-137.

⁶ Mayer, Salovey ve Caruso, Ön. ver., 92-117.

Duygusal zekayı ele alan, ancak duygusal yetenekle değil , kişilik, duygu durumu ve karakterle ilgili olan, bununla birlikte yetenekle ilişkisi olmayan özellikleri değerlendiren yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bar-On'un "Bilişsel Olmayan Zeka" (noncognitive intelligence) modeline göre bilişsel olmayan zeka; kişinin çevresel baskı ve taleplerle etkin bir şekilde başa çıkabilme yeteneğini etkileyen duygusal, kişisel ve sosyal beceri ve yeteneklerin düzenidir⁷. Yazdığı kitaptan sonra duygusal zeka kavramının popülerite kazanmasını sağlayan Goleman duygusal zekayı önce motivasyonel kavramlarla açıklamış daha sonra karakter olarak ele almıştır⁸.

Mayer ve Salovey'in aktardığına göre; Scarr, kendine güven, dışa dönüklük, düşük anksiyete, sosyal kabul görme gibi bir takım özelliklerin zeka ile yüksek düzeyde ilişkili olduğunu vurgularken bunların zeka olmadığını da altını çizmiştir. Mayer ve Salovey ise bu görüşün bir kısmına katılmışlardır. Zeka ve genel kişilik arasında (mükemmel olmasa da) düz bir çizgi çizilebilir. Kişilik özellikleri (dışa dönüklük gibi) davranışa yönelik eğilimleri içerir. Zeka ise davranışı gösterebilmek için gerekli örgütsel yetenekleri kapsar. Dışa dönüklük gibi bir özellik sosyal beceriye bağlı olabilese de, kişilik özellikleri bir yetenek olmaktan çok davranışsal tercihlerdir. Karşısındaki kişinin ne hissettiğini anlamak ise, zihinsel bir yetenektir. Bu tür bir bilgi "g" genel zekadan gelebilir ya da ondan bağımsızdır. Mayer ve Salovey bunu duygusal zeka olarak tanımlamışlardır .

7 Bar-On, R.; Brown, J. M.; Kirkcaldy, B.D.; Thome, E.P (2000). " Emotional Expression and Implication for Occupational Stress; an Application of the Emotional Quotient Inventory", Personality and Individual Differences. 28, 1107-1118.

8 Goleman, Daniel (1995). Emotional Intelligence. New York: Bantam.

9 Mayer, D. John, Salovey, Peter (1993). "The Intelligence of Emotional Intelligence" Intelligence. 17, 433-442.

Son yıllarda yapılan çalışmalar, farklı yaklaşımlara dayalı farklı ölçekler kullanılsa bile, duygusal zekanın geleneksel zekayla bir miktar ilişkili aynı zamanda ondan bağımsız olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰ " " .

Yeni zeka kavramları, diğer zeka tanımlarıyla düşük ya da orta düzeyde ilişki göstermelidir. Bu tür bir ilişki yeni zeka tanımının diğerlerinden farklı olduğunu gösterir ve bunun insanlık için yeni bir şey olduğu söylenebilir. Eğer korelasyon çok yüksek ise bu aynı suda balık avlamaktır. Değişkenler arasında düşük ve orta düzeydeki korelasyon tercih edilir. Çünkü hiç korelasyon yoksa bu durum yeni bir zeka tanımı olmadığını düşündürür. Psikolojide zekanın tanımını yaparken işleyen mantık 4 adımda özetlenebilir: a) bu kavramı tanımlamak b) ölçüm için araç geliştirmek c) bilinen zeka tanımlarından kısmen ya da tamamen bağımsız olduğunu belgelemek d) bu kavramın bazı gerçek dünya kriterlerini kestirdiğini göstermek¹³. Bu adımlar duygusal zeka ile ilgili çalışmalarda da izlenmektedir. Özellikle 2000-2002 yılları arasındaki literatür incelendiğinde, konu ile ilgili çalışmaların büyük çoğunluğunun ya duygusal zekanın yapısını incelemeye ya da hangi kişisel ve ilişkisel özellikleri kestirdiğini saptamaya yönelik çalışmalar olduğu görülmektedir.

Mayer'in yaptığı bir araştırma da, duygusal zekaları daha yüksek olanların kendilerinin ve karşılarındakilerin duygularını daha iyi tanımladıkları, bunu eylemlerini yönlendiren bir bilgi olarak kullandıkları,

Derksen, Jan; Kramer, Ingrid; Katzko, Michael (2002). "Does a Self-Report Measure for Emotional Intelligence Assess Something Different than General Intelligence", **Personality and Individual Differences**. 32 (1), 37-48.

¹¹ Mayer, Caruso, ve Salovey, Ön. ver., 267-298

¹²

Ergin, Demirali Yaşar, İşmen, Esra, Ozabacı, Nilüfer (1999). "EQ of Gifted Youths: A Comparative Study" Gifted and Talented: a Challenge for the New Millenium 13th World Conference'de sunulan bildiri, İstanbul.

¹³ Mayer ve Salovey, Ön. ver., 3-31.

daha düşük duygusal zekalılara göre akran baskısına daha dirençli oldukları saptanmıştır¹⁴.

Ciarrochi ve arkadaşlarının yaptıkları bir araştırmada duygusal zeka, duygu ifadelerini tanıma becerisi, sosyal destek miktarı, sosyal destekten alınan tatmin miktarı, duygu durumu yönetme davranışı ile pozitif yönde ilişkili çıkmıştır¹⁵.

Ciarrochi ve arkadaşlarının gerçekleştirdikleri başka bir çalışmada duygusal zekanın kişilikle ilgisi olmayan iki kriterle; hayattan alınan tatmin ve ilişki kalitesiyle ayrıca benlik saygısı, empati, duygulara açıklık ve dışa dönüklükle ilişkili olduğu saptanmıştır¹⁶.

Duygusal zeka ile ilişkili bulunan bu değişkenler kişinin birey-birey, birey-grup ve birey toplum ilişkileri içinde sürekli olarak kurduğu etkileşimle ilgilidir. Bireyler arası ilişki, üreme, ekonomik işbirliği ve aynı yerde yaşama ile karakterize olan sosyal bir grup olarak tanımlanabilecek aile için de oldukça önemlidir.

Bireyin yaşamdan doyum sağlaması, işlevlerini etkin bir şekilde yerine getirmesi ve yaşadığı topluma uygun kişi olarak yetişmesi öncelikle aile çevresinde sağlanır. Kişilerin sağlıklı bireyler olmaları yaşadıkları ailenin işlevlerini sağlıklı biçimde yerine getirmesi ile mümkündür¹⁷. Cinsel doyum, üreme çoğalma, çocuğun bakımı, eğitimi ve sosyalleştirilmesi şeklinde ifade edilebilecek olan fonksiyonlar ailenin başlıca işlevleri olarak değerlendirilmektedir. Bunlara ek olarak prestij, koruyuculuk, ekonomik ve

¹⁴ Mayer, Ön. ver., 131-137.

Ciarrochi, Joseph; Chan, Amy; Bajgar, Jane (2001) "Measuring Emotional Intelligence in Adolescents", **Personality and Individual Differences** 31(7), 1105-1119.

Ciarrochi, Joseph; Chan, Amy; Caputi, Peter (2000). "A Critical Evaluation of the Emotional Intelligence Construct", **Personality and Individual Differences**. 28, 539-561.

17 Bulut, Işıl (1993). **Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi**. Ankara: Başbakanlık Kadm ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, 15.

psikolojik görevler gibi bir takım fonksiyonlardan da söz edilebilir. Aileler, içinde buldukları toplumların gelişmişlik düzeylerine göre yapı ve fonksiyonları bakımından farklılıklar gösterirler. Bu nedenle tüm toplumlar için geçerli olabilecek bir fonksiyon sıralaması yapılamaz¹⁸. Bununla birlikte bireyler üzerinde en çok etkili olan aile fonksiyonlarının fiziksel, biyolojik, duygusal sosyal ve ekonomik fonksiyonlar olduğu söylenebilir' .

Aile fonksiyonlarının saptanması ve değerlendirilmesi hem teşhis hem de tedavi sürecinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Konu ile ilgili literatür incelendiğinde aile fonksiyonlarını tanımlama ve değerlendirmeye yönelik Circumplex Model, Beavers Modeli, Aile fonksiyonları süreç modeli gibi değişik modellerle karşılaşılmaktadır²⁰.

Aile refahını artırmaya yönelik çalışmalar, aile refahına yönelik hizmetler içinde yer alabilir. Bu nedenle götürülecek hizmetlerin gerçekçi biçimde planlanmasına yardımcı olacak araştırmalara ihtiyaç vardır²¹.

Duygusal zeka ile ilgili olarak yapılan araştırmalar, bu kavramın aile içi ilişkilerin kalitesinde ve işlevlerin yerine getirilmesinde önemli olabileceğine dair ip uçları vermektedir. Bu çalışmada duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişki incelenmiştir.

¹⁸ Sanay, Eyüp (1990) "Türk Ailesinin Eğitim Yapısı" T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Yılı, 76.

Yıldız, Armağan S. (1997) "Çalışan Evli Bireylerin Aile Fonksiyonları ve İş Tatmini Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

²⁰ Kılıçaslan, Ayşegül (2001). "Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

²¹ Bulut, Ön. ver., 28.

YÖNTEM

Bu çalışma, duygusal zeka ve aile işlevleri arasındaki ilişkiyi saptamaya çalışan tarama türünde bir araştırmadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2001-2002 öğretim yılında İstanbul İlinde bulunan ilköğretim okullarındaki öğrencilerin velileri oluşturmuştur. Söz konusu evrenden iki adet ilköğretim okulu seçilmiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul' da bulunan iki ilköğretim okulunda çocuğu okuyan toplam 274 anne babadan (152 kadın ve 122 erkek) oluşturulmuştur. Yaş ortalaması 37.4'dir.

Veriler ve Toplanması

Araştırma grubunda yer alan ebeveynlerin duygusal zekalarını saptamak amacıyla **EQ-NED** kullanılmıştır. **EQ-NED** 108 maddeden oluşmuştur. 3 alt boyutu bulunmaktadır. Bu boyutlar: 1-Kendi duygularını anlama (EQ-1), 2-Diğerlerinin duygularını anlama (EQ-2), 3-Duyguların manipülasyonu (EQ-3), şeklindedir.

EQ-NED'in felsefi temelini duygusal zekayı bilgi işlem süreci (ya da yetenek modeli) içerisinde ele alan yaklaşımlar oluşturduğundan, ölçek duygusal zekayı, duyguları anlama ve duyguların manipülasyonuna bağlı olarak değerlendirmektedir EQ-NED 3'lü olgu'lardan (case) oluşmuştur ve 36 adet olgu bulunmaktadır. Her olgu'da 3 boyutu temel alan maddeler yer almıştır. Her bir maddeye verilecek yanıtlar için 4'lü bir skala hazırlanmıştır (Hiç böyle yapmam, ara sıra böyle yaparım, çoğu zaman böyle yaparım, daima böyle yaparım). Ölçekte yüksek puan yüksek duygusal zekanın göstergesidir. Adı geçen ölçeğin geçerlilik çalışmaları 635 lise ve üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Cronbach Alfa katsayıları ölçek toplamı (EQ-T) için 0.60, Kendi duygularını anlama (EQ-1) boyutu için

0.78, Diğerlerinin duygularını anlama (EQ-2) boyutu için 0.72, Duyguların manipülasyonu (EQ-3) için ise 0.81 olarak saptanmıştır.

Geçerlilik çalışmaları için faktörler bazında yapılan madde analizi sonucunda EQ-1 dışındaki tüm boyutların ölçekle, hem item-total hem de item remainder bazında $p < .01$ düzeyinde manidar ilişki gösterdikleri saptanmıştır. EQ-1 boyutu ise ölçekle item-total bazında $p < .01$ düzeyinde, item remainder bazında $p < .05$, düzeyinde manidar ilişki göstermiştir.

Korelasyonlara dayalı madde analizi tekniği uygulandıktan sonra elde maddeler, ayıricılıklarına göre bir seçime daha tabi tutulmuşlardır. Bilindiği gibi geliştirilen bir ölçeğin ölçüt geçerliliği için diğer bir ölçütte ölçeğin kendi puanları olabilir. Geliştirilen ölçekten elde edilen puanlara "iç ölçüt" adı verilir. Bu ölçülere dayalı olarak bir geçerlik tahmini yapılabilir²². Alt-üst grup ortalamaları farkına dayalı madde analizi tekniği uygulandığında; ölçeği oluşturan üç boyut açısından alt ve üst çeyrekler arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Başka bir ifade ile ölçekte yer alan tüm boyutların alt ve üst çeyrekler arasında ayıt edici oldukları belirlenmiştir.

Ayrıca Ergin ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada EQ-NED ve Raven Advanced Progressive Matrices kullanılmış ve elde edilen sonuçlara göre duygusal zeka ve IQ'nun birbirleriyle ilişkili aynı zamanda farklı oldukları saptanmıştır²³. İsmen, gerçekleştirdiği çalışmasında, duygusal zeka seviyesi arttıkça problem çözme becerisi algısında da artış olduğunu saptamıştır²⁴.

Tezbaşaran, Ata (1996). **Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu**. Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları, 50.

²³ Ergin ve ark., Ön. ver., 8.

²⁴ •

İşmen, Esra (2001). "Duygusal Zeka ve Problem Çözme" **M. U. Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi**, 13, 111-124.

Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) Amerika Birleşik Devletlerinde bulunan Brown Üniversitesi ve Butler Hastanesi tarafından Aile Araştırma Programı çerçevesinde geliştirilmiş olup, ailenin işlevlerini hangi konularda yerine getirebildiğini ya da getiremediğini belirleyen bir ölçü aracıdır. ADÖ, McMaster Aile İşlevleri Modelinin klinik olarak aileler üzerinde uygulanmasıyla elde edilmiştir. ADÖ 60 madde ve 7 alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar; Problem Çözme, İletişim, Roller, Duygusal Tepki verebilme, Gereken İlgii Gösterme, Davranış Kontrolü, Genel Fonksiyonlar şeklindedir. Ölçekte yer alan maddelerde 1 puan sağlıklı cevabı, 4 puan ise sağlıksız cevabı ifade etmektedir. Ölçeğin Türkiye'de yapılan güvenilirlik çalışmasında ölçek, gerek iç tutarlılık, gerekse puan değişmezliği açısından $p < .001$ düzeyinde anlamlı sonuç vermiştir.

BULGULAR

Yapılan araştırma sonucunda, ADÖ'nün *problem çözme* alt ölçeği EQ-NED'in hiçbir boyutu ile ilişkili çıkmamıştır. ADÖ'nün *duygusal tepki verebilme* alt ölçeği ile EQ-NED *toplam* ($r = -41$, $n = 272$, $p < .01$), *kendi duygularını anlama* ($r = -20$, $n = 272$, $p < .05$), *karşısındakinin duygularını anlama* ($r = -34$, $n = 272$, $p < .01$), *duyguların manipülasyonu* ($r = -43$, $n = 272$, $p < .01$) boyutları arasında anlamlı ilişki saptanmıştır (Tablo 1).

EQ-NED toplam puan ve üç boyut ile ebeveynin yaşı ve çocuk sayısı arasında ilişki bulunmamaktadır.

ADÖ ile ebeveynin yaşı ve ailedeki çocuk sayısı arasındaki ilişkiye bakıldığında; yaş ile ADÖ toplam ve alt boyutlarda ilişki bulunmadığı belirlenmiştir. Ailedeki çocuk sayısı ile ADÖ arasında *duygusal tepki verebilme* alt boyutu ($r = +22$, $n = 270$, $p < .05$) dışında ilişki bulunmadığı saptanmıştır.

Tablo 1. Duygusal Zeka Değişkeni İle ADÖ İçin Pearson Korelasyon Matrisi

	Duygusal Zeka toplam	Kendi Duygulanın Anlamı	Duygu Anlamını	Karşımsındaki Duyguların Anlamını	Duyguların Manipülasyonu	M
ADÖ	r= -0.37 p<.01 Sd= 272	r= -0.13 Sd= 272	r= -0.13 Sd= 272	r= -0.33 p<.01 Sd= 272	r= -0.42 p<.01 Sd= 272	
Problem Çözme	r= -0.18 Sd= 272	r= -0.17 Sd= 272	r= -0.09 Sd= 272	r= -0.17 Sd= 272	r= -0.17 Sd= 272	
İletişim	r= -0.27 p<.01 Sd= 272	r= -0.11 Sd= 272	r= -0.21 p<.05 Sd= 272	r= -0.33 p<.01 Sd= 272	r= -0.33 p<.01 Sd= 272	
Roller	r= -0.27 p<.01 Sd= 272	r= 0.00 Sd= 272	r= -0.34 p<.01 Sd= 272	r= -0.32 p<.01 Sd= 272	r= -0.32 p<.01 Sd= 272	
Duygusal Tepki Verebilme	r= -0.41 p<.01 Sd= 272	r= -0.20 p<.05 Sd= 272	r= -0.34 p<.01 Sd= 272	r= -0.43 p<.01 Sd= 272	r= -0.43 p<.01 Sd= 272	
Gereken İlgiyi Gösterme	r= -0.14 Sd= 272	r= 0.05 Sd= 272	r= -0.16 Sd= 272	r= -0.23 p<.05 Sd= 272	r= -0.23 p<.05 Sd= 272	
Davranış Kontrolü	r= -0.31 p<.01 Sd= 272	r= -0.12 Sd= 272	r= -0.30 p<.01 Sd= 272	r= -0.34 p<.01 Sd= 272	r= -0.34 p<.01 Sd= 272	
Genel İşlevler	r= -0.26 p<.01 Sd= 272	r= -0.13 Sd= 272	r= -0.20 p<.05 Sd= 272	r= -0.29 p<.01 Sd= 272	r= -0.29 p<.01 Sd= 272	

Yaş ortalaması 37.4 olan bu grupta duygusal zekanın cinsiyet açısından farklılaşmadığı belirlenmiştir (Tablo 2).

ADO'nün *Davranış Kontrolü* alt boyutunda kadınların puanı erkeklerin puanından anlamlı derecede farklıdır (Tablo 3).

Duygusal zeka puanları eğitim düzeyi açısından incelendiğinde, "kendi duygularını anlama" alt boyutu dışında toplam ve diğer boyutlarda anlamlı farklılık bulunduğu, Duygusal zeka *toplam*, "karşımsındaki duygularını anlama" ve "duyguların manipülasyonu" alt boyutlarında ilköğretim mezunu ebeveynlerin en düşük puanı aldıkları saptanmıştır.

Tablo 2. Cinsiyetiniz Değişkenine Göre Duygusal Zeka İçin Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

	Erkek			Karşılaştırma				
	Ortalama	Standart Sapma	Sd	Ortalama	Standart Sapma	Sd		
Duygusal Zeka	2.97	0.22	152	2.94	0.21	122	272	1.09
Kendi Duygularını Anlama	2.85	0.30	152	2.86	0.29	122	272	-0.18
Karşısındaki Duyguları	2.98	0.22	152	2.92	0.24	122	272	1.87
Duyguları Manipülasyonu	3.09	0.30	152	3.04	0.28	122	272	1.18

Tablo 3. Cinsiyetiniz Değişkenine Göre ADÖ İçin Bağımsız Grup t Testi Sonuçları

	Erkek			Karşılaştırma				
	Ortalama	Standart Sapma	Sd	Ortalama	Standart Sapma	Sd		
ADÖ	1.73	0.34	152	1.68	0.29	122	272	1.12
Problem çözme	1.72	0.50	152	1.63	0.46	122	272	1.63
İletişim	1.62	0.46	152	1.64	0.45	122	272	-0.30
Roller	1.83	0.48	152	1.79	0.44	122	272	0.77
Duygusal Tepki Verebilme	1.58	0.59	152	1.63	0.52	122	272	-0.81
Gereken ilgiyi Gösterme	1.94	0.38	152	1.91	0.37	122	272	0.68
Davranış Kontrolü	1.73	0.38	152	1.62	0.32	122	272	2.57
Genel İşlevler	1.66	0.40	152	1.58	0.39	122	272	1.51

p<.05

ADÖ'den elde edilen puanlar üzerinden yapılan varyans analizi sonuçlarına göre eğitim durumu açısından ADÖ *toplama, roller, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü* alt boyutlarında anlamlı farklılık bulunduğu, ilköğretim mezunu ebeveynlerin ailelerini adı geçen boyutlarda daha sağlıklı algıladıkları görülmüştür.

TARTIŞMA

ADÖ'nün *problem çözme* alt ölçeği EQ-NED'in hiçbir boyutu ile ilişkili çıkmamıştır. Bu sonuç İşmen'in lisans ve yüksek lisans öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği ve duygusal zeka seviyesi arttıkça problem çözme becerisi algısında da artış olduğunu saptadığı çalışma ile çelişkili bir sonuç gibi görünmektedir²⁵. Ancak, 2001 yılında yapılan çalışmada kişiler kendi problem çözme becerilerine ilişkin algılarını ifade etmişlerdir. Bu çalışmada ise "problem çözme" derken katılımcının da içinde bulunduğu ailenin, problem çözme işlevi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların kendileri dışındaki aile bireylerinin problem çözme konusundaki yetkinliklerini değerlendirmeye çalışmaları, duygusal zekaları ile bu değişken arasında ilişki çıkmamasının bir nedeni olabilir. Duygusal zeka konusunun öncülerinden olan ve zekanın bu türü hakkında özgün fikirleri bulunan Mayer, Salovey ve Caruso'ya göre duygusal zekası yüksek olan kişinin mutlaka "iyi bir işi ve evliliği vardır" şeklinde düşünmemek gerekir. Entellektüel zekası yüksek olan kişiler nasıl günün her saatinde değişik kitaplar okuma isteğinde değilseler duygusal zekası yüksek olan kişiler de yukarıdaki iki alanda mutlak bir başarı elde etmezler. Birey herhangi bir olayla karşılaştığında kişilik ve diğer durumlar [olaya dahil olan kişilerin beklentileri, duygusal ve entelektüel zeka seviyeleri vb. kastediliyor olabilir] ne olacağını daha doğrusu nasıl tepkide bulunulacağını belirleyen diğer unsurlardır.

İşmen, Ön. ver., 122.

Mayer, Salovey ve Caruso, Ön. ver., 96.

ADÖ'nün *duygusal tepki verebilme* alt ölçeği ile EQ-NED toplam puan ve üç alt boyutu arasında anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu sonuca göre duygusal zeka seviyesi arttıkça *duygusal tepki verebilme* işlevi daha sağlıklı olarak değerlendirilmektedir. Bulut'a göre *duygusal tepki verebilme* işlevini yerine getirebilen bir ailede, aile üyeleri mutluluk, neşe gibi ferahlık ifade eden duyguların yanında üzüntü, korku gibi duygularını da sözle ya da davranışlarıyla ifade edebilirler²⁷. Duygusal zeka kişinin kendi içindeki duyguları düzenleme yeteneğinden fazlasını içerir. Zekanın bu türünde diğer insanların duygularını uygun şekilde düzenleme yeteneği de yer alır²⁸. Duygusal zeka seviyesi yükseldikçe *duygusal tepki verebilme* işlevinin daha sağlıklı olarak değerlendirilmesinin altında araştırmaya katılan kişilerin duygusal zekalarını, aile içinde duyguların daha yapıcı biçimde ortaya koyulmasını sağlayacak şekilde kullanıyor olmaları yatabilir. Duygusal zekaları yüksek kişilerin yarattığı bu atmosferde diğer aile üyeleri duygularını düşüncelerini kolaylaştıracak şekilde kullanmayı öğrenmiş olabilecekleri gibi bu üyeyi model olarak alıp aile için son derece önemli olan bu işlevi yerine getirmede daha başarılı olabilirler. Salovey ve arkadaşlarına göre çocuklar duygusal bilgi ve deneyimleri nasıl işleyip (process) düzenleyeceklerini rol modellerinden öğrenirler²⁹. Hooven ve arkadaşları, yaptıkları araştırmada; kendi hüznlerinin farkında ve çocuklarına kızgınlıkla baş edebilmeleri hususunda rehberlik etme eğiliminde olan ebeveynlerin, çocuklarının duygularını düzenleme yetenekleri üzerinde önemli etkiye sahip olduklarını saptamışlardır. Daha

²⁷ Bulut, Işıl (1990). Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) El Kitabı. Ankara: Özgüneliş Matbaası, 7-8.

²⁸ Salovey, Peter; Hsee, K. Christopher; Mayer, D. John (1993). "Emotional Intelligence and Self- Regulation of Affect", In Daniel, M. Wegner; James, W. Pennebaker (Eds.), Handbook of Mental Control. USA: Prentice- Hall, Inc.

²⁹ Salovey, Peter; Bedell, Brain; Detweiler, Jerusha; Mayer, John (1999) "Coping Intelligently: Emotional Intelligence and the Coping Process", In C. R. Snyder (Ed.) Coping: The Psychology of What Works (pp. 141-164). USA: Oxford University Press.

detaylı ele alınacak olursa; Ebeveynleri üst-duygusal yeteneği (meta-emotional abilities) kullanan 8 yaş çocuklarının daha az davranış problemi gösterdikleri saptanmıştır³⁰.

Araştırma sonucunda elde edilen, duygusal zeka ile ilgili diğer bir bulgu EQ-NED toplam puan ve üç boyut ile ebeveynin yaşı arasında ilişki bulunmadığının saptanmasıdır. Ergin, ve arkadaşları tarafından, liseli ergenler üzerinde yapılan araştırmada 15 yaşındakilerin EQ'lannin 16 ve 17 yaşındaki öğrencilerden daha düşük olduğu yaş artıkça duygusal zekanın da arttığı saptanmıştır³¹. Mayer gerçekleştirdiği bir çalışmada duygusal zeka açısından 18-21 yaş grubundaki öğrencilerin 13-16 yaş grubundaki öğrencilerden daha yüksek puanlar aldıklarını saptamış ve duygusal zekanın en azından genç yetişkinlik yıllarının başına kadar yaşla birlikte arttığını ifade etmiştir³². Bununla birlikte, İsmen'in lisans ve yüksek lisans öğrencileri üzerinde gerçekleştirdiği araştırmasında 19 yaş ve altı - 26 yaş ve üstü yaş grubunda duygusal zekanın yaşa göre farklılaşmadığı belirlenmiştir³³.

Ergin ve arkadaşları tarafından yapılan araştırma, ergenler üzerinde gerçekleştirildiğinden, duygusal zekada yaşla beraber artış olduğu saptanmış olabilir . Duygusal zeka bilgi işlem süreci içerisinde ele alındığında bu zeka türünün de IQ'da olduğu gibi 20'li yaşlarda ve sonrasında bazı açılardan gelişme hızını yavaş yavaş kaybettiği düşünülebilir. Ayrıca yapılan bu araştırmada belirli bir yaş grubu üzerinde çalışıldığından, yaş değişkeni açısından ranj dar olduğu için bu bulguda istatistiksel bir zaaf olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Hooven, C, Gottman, J.M, Katz, L.F. (1995). "Parental Meta-Emotion Structure Predicts Family And Child Outcomes", **Cognition and Emotion**. 9, 229-264.

³¹ Ergin ve ark., Ön. ver., 9.

³² Mayer, Ön. ver., 135.

³³ İsmen, Ön. ver., 120.

³⁴ Ergin ve ark., Ön. ver., 9.

Duygusal zeka bu yaş grubunda, cinsiyet açısından farklılaşmamaktadır. Bu bulgu, Ergin ve arkadaşları ve İsmen tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarıyla farklılık göstermektedir³⁵ ³⁶. Adı geçen çalışmalarda duygusal zekanın cinsiyete göre farklılaştığı, kadınların 3 boyutta ve toplamda erkeklere göre daha yüksek puan aldıkları belirlenmiştir. Duygusal zeka ile ilgili çalışmalar genel olarak incelendiğinde, farklı ölçekler kullanılsa bile kadınların genel veya toplam duygusal zeka ya da duygusal zekanın farklı alt boyutlarında erkeklerden daha yüksek puan aldıkları görülmektedir³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹. Bu araştırma ebeveynlerin duygusal zekalarıyla ilgili ilk çalışmalardan biridir ve sonuçlar genellenirken hassas davranmak gerekmektedir. Yaş ortalaması 37.4 olan bir grupta yaşla birlikte yavaşlayan duygusal zeka gelişiminin erkeklerin lehine işlediği ve yaş ilerledikçe erkeklerin, kadınlarla olan duygusal zeka farklılıklarını kapattıkları düşünülebilir. Genel olarak bakıldığında yaş ilerledikçe özellikle Türkiye gibi cinsiyet rollerinin son derece kalıplaşmış olduğu toplumlarda erkeklerin zaman içinde duygulara daha fazla önem verdikleri, duygulan düşünce süreçlerine daha fazla kattıklarını gözlemek mümkündür.

Duygusal zeka puanları eğitim düzeyi açısından incelendiğinde, duygusal zeka *toplam*, *karşısındakinin duygularını anlama* ve *duyguların manipülasyonu* alt boyutlarında ilkökul mezunu ebeveynlerin en düşük puanı aldıkları saptanmıştır. Duygusal zekanın işleyiş sürecinde kendi duygularını

³⁵ Ergin ve ark., Ön. ver., 10.

³⁶ İsmen, Ön. ver., 120.

³⁷ Ciarrochi ve ark., Ön. ver., 1117.

³⁸

Reiff, Henry; Hatzes, Nanette; Bramel, Michael; Gibbon, Thomas (2001). "The Relation of LD and Gender with Emotional Intelligence in College Students", **Journal of Learning Disabilities**. 34 (1), 66-78.

³⁹ Ciarrochi ve ark., Ön. ver., 558.

⁴⁰ Mayer ve ark., Ön. ver., 287.

⁴¹

Mayer, D. John; Geher, Glenn (1996). "Emotional Intelligence and the Identification of Emotion", **Intelligence**. 22, 89-113.

anlama ile başlayan ve giderek daha karmaşık beceriler gerektiren bir yapı mevcuttur. Eğer eğitim yüksek düşünme becerilerini harekete geçiren bir işleve sahipse, ortaokul ve daha ileri eğitim almış ebeveynlerin ilkokul mezunu ebeveynlerden daha yüksek puanlar almış olmaları *kendi duygularını anlama* boyutunda koşulların eşit olduğunu ancak karşısındakinin duygularını anlama ve duyguları yönetme alt boyutlarında eğitimin düşünce süreçleri üzerindeki etkisinin duygusal zekaya da yansıdığı şeklinde yorumlanabilir.

ADÖ'nün *Davranış Kontrolü* alt boyutunda kadınların puanı erkeklerin puanından anlamlı derecede farklıdır. Erkekler aile içi *davranış kontrolünü* kadınlara göre daha sağlıklı algılamaktadırlar. Davranış kontrolü aile üyelerinin davranışlarına standart koyma ve disiplin sağlama biçimidir. Bu alt ölçekte psikolojik ve sosyal tehlikeler karşısındaki davranışlar değerlendirilir. Balcı ve Yılmaz uyguladıkları iletişim becerileri eğitiminin annenin *davranış kontrolü* alt ölçeğinde etkili olmadığını saptamışlardır⁴². Tezcan'a göre Türkiye'deki aile ilişkilerinde genel olarak sert ve baskılı bir kişiliğe sahip bir baba ile görünürde şefkatli ve koruyucu olan ancak gerçekte çocuklarıyla ortak bağımlı bir yaşam süren anne modeli egemen özelliklerdir. İşmen'e göre bu yapıda anne genellikle çocukların yanındadır onları besler, büyütür, dertleşir adeta babalarıyla aralarında köprü kuran kişidir. Ancak söz konusu olan kontrol ve kural koyma olduğunda bu görev bir şekilde babanınmış gibi algılanır ve devreye girmesi istenir. Babanın yapması gereken kendisine atfedilen gücün farkında olarak tepkisini

Balcı, Seher; Yılmaz, Müge (2000) "Çocukları Anaokuluna Devam Eden Annelere Verilen İletişim Becerileri Eğitiminin Ailenin İşlevlerine Etkisi", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi**, 11(14), 17-24.

Tezcan, Mahmut (1997) **Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkileri**. Ankara: T.C. Kültür bakanlığı Yayınları, 1997, 52-53.

koymaktır. Böyle bir sistemde babalar, aile içinde kontrole sahip kişiler olarak bu işlevi daha sağlıklı algılıyor olabilirler⁴⁴.

Bu yeni yüzyılda da toplumlar daha önce olduğu gibi birçok ekonomik, sosyal, kültürel jeopolitik ya da çevresel problemlerle karşılaşacaklardır. Bu problemlere uygun çözümlerin bulunabilmesi için entelektüel sosyal ve duygusal becerilere ihtiyaç vardır⁴⁵. Toplumsal ilerlemeye kaynak oluşturacak yeni kuşaklara bu becerileri birini diğerine tercih etmeden kazandırmak ya da var olan beceri potansiyellerini geliştirmek gereklidir. Bu nedenle duygusal zeka ile ilgili olarak ileride yapılacak çalışmaların son derece önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda dünya literatüründe olduğu gibi Türkiye'de de duygusal zekanın yapısını incelemeye, bu kavramın hangi kişisel ve ilişkisel özellikleri kestirdiğini saptamaya yönelik çalışmalara hız kazandırılmalıdır.

44 .

İşmen, Esra (1999). "Aile içi Çocuk istismarı" Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

45

Pfeiffer, Steven (2001) "Emotional Intelligence: Popular But Elusive Construct" **Roeper Rewiev.** 23 (3), 138-143.

KAYNAKLAR

- Balcı, Seher; Yılmaz, Müge (2000) "Çocukları Anaokuluna Devam Eden Annelere Verilen İletişim Becerileri Eğitiminin Ailenin İşlevlerine Etkisi", **Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi** 11(14), 17-24.
- Bar-On, R.; Brown, J. M.; Kirkcaldy, B.D.; Thome, E.P (2000). " Emotional Expression and Implication for Occupatioanal Stress; an Application of the Emotional Quotient Inventory", **Personality and Individual Differences**. 28, 1107-1118.
- Bulut, Işıl (1993). **Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi**. Ankara: Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları.
- Bulut, Işıl (1990). **Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) El Kitabı**. Ankara: Özgüzelış Matbaası.
- Ciarrochi, Joseph; Chan, Amy; Bajgar, Jane (2001) "Measuring Emotional Intelligence in Adolescents", **Personality and Individual Differences** 31(7), 1105-1119.
- Ciarrochi, Joseph; Chan, Amy; Caputi, Peter (2000). "A Critical Evaluation of the Emotional Intelligence Construct", **Personality and Individual Differences**. 28,539-561.
- Derksen, Jan; Kramer, Ingrid; Katzko, Michael (2002). "Does a Self-Report Measure for Emotional Intelligence Assess Something Different than General Intelligence", **Personality and Individual Differences**. 32 (1), 37-48.
- Ergin, Demirali Yaşar, İsmen, Esra, Özabacı, Nilüfer (1999). "Eq of Gifted Youths: A Comparative Study" Gifted and Talented: a Challenge for the New Millenium 13th World Conference'de sunulan bildiri, İstanbul.
- Goleman, Daniel (1995). **Emotional Intelligence**. New York: Bantam.
- Hooven, C, Gottman, J.M, Katz, L.F. (1995). "Parental Meta-Emotion Structure Predicts Family And Child Outcomes", **Cognition and Emotion**. 9, 229-264.
- İsmen, Esra (1999). "Aile İçi Çocuk İstismarı" Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- İsmen, Esra (2001). "Duygusal Zeka ve Problem Çözme" **M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi**, 13, 111-124.
- Kılıçaslan, Ayşegül (2001). "Aile Fonksiyonlarının ve Algılanan Farklılaşmış Anne-Baba Yaklaşımının Kardeş İlişkileri Üzerindeki Etkisi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Mayer, John (2001) "Emotional Intelligence and Giftedness", **Roeper Review**. 23 (3), 131-137.
- Mayer, John; Caruso, David; Salovey, Peter (1999). "Emotional Intelligence Meets Traditional Standards for an Intelligence", **Intelligence**. 27(4), 267-298.
- Mayer, D. John; Geher, Glenn (1996). "Emotional Intelligence and the Identification of Emotion", **Intelligence**. 22, 89-113.
- Mayer, John D.; Salovey, Peter; Caruso, David (2000). "Emotional Intelligence as Zeitgeist as Personality, and as Mental Ability" In Reuven Bar-On; James D. A. Parker (Eds.) **The Handbook of Emotional Intelligence** (pp. 92-117) USA: Jossey- Bass.
- Mayer, D. John, Salovey, Peter (1993). "The Intelligence of Emotional Intelligence" **Intelligence**. 17,433-442.
- Mayer, D. John; Salovey, Peter (1997). " What is Emotional Intelligence?" In Peter Salovey, Daniel Sluyter (Eds.) **Emotional Development and Emotional Intelligence** (pp. 3-31) USA: Basic Books.
- Pfeiffer, Steven (2001) "Emotional Intelligence: Popular But Elusive Construct" **Roeper Review**. 23 (3), 138-143.
- Reiff, Henry; Hatzes, Nanette; Bramel, Michael; Gibbon, Thomas (2001). "The Relation of LD and Gender with Emotional Intelligence in College Students", **Journal of Learning Disabilities**. 34 (1), 66-78.
- Salovey, Peter; Bedell, Brian; Detweiler, Jerusha; Mayer, John (1999) "Coping Intelligently: Emotional Intelligence and the Coping Process", In C. R. Snyder (Ed.) **Coping: The Psychology of What Works** (pp. 141-164). USA: Oxford University Press.

- Salovey, Peter; Hsee,K. Christopher; Mayer, D. John (1993). "Emotional Intelligence and Self- Regulation of Affect", In Daniel, M. Wegner; James, W. Pennebaker (Eds.), **Handbook of Mental Control**. USA: Prentice- Hall, Inc.
- Sanay, Eyüp (1990) "Türk Ailesinin Eğitim Yapısı" T.C. **Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Yıllığı**.
- Tezbaşaran, Ata (1996). **Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu**. Ankara: Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tezcan, Mahmut (1997) **Türk Kişiliği ve Kültür-Kişilik İlişkileri**. Ankara: T.C. Kültür bakanlığı Yayınları, 1997.
- Yıldız, Armağan S. (1997) "Çalışan Evli Bireylerin Aile Fonksiyonları ve İş Tatmini Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.